

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В КОНТЕКСТІ НОВЕЛ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА

На сучасному етапі становлення та розвитку незалежної, правової, соціальної, демократичної держави Україна постає низка перешкод, які унеможливають її подальших прогресивний поступ. Однак українське суспільство сьогодні як ніколи видається згуртованим. Для подальшої консолідації нації й підвищення рівня її політичної й правової свідомості, потрібна науково обґрунтована організація цілеспрямованого та систематичного процесу формування правової компетентності студентів педагогічного вишу. В умовах європейського поступу держави, змін освітнього законодавства, активного обговорення нового Закону України «Про освіту», великого значення набувають правова освіта та правове виховання, які формують свідомість людей і правову культуру. Правові компетентності майбутніх учителів формуються в процесі здобуття ними правової освіти й правового виховання.

У статті простежимо деякі аспекти формування правової компетентності майбутніх учителів у процесі їхньої фахової підготовки, в позааудиторний час.

У літературі ця проблема описана досить детально, однак вона має свої не вирішені завдання як теоретичного, так і методичного планів. Нормативно-правовою базою здійснення цієї пріоритетної діяльності в національному законодавстві є Конституція України, освітнє законодавство, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [5; 8-9]. У зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС, в освітньому просторі України чинним є такий документ – «Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя» [4]. Над його впровадженням та імплементацією норм європейського законодавства в систему освіти України працює група національних експертів. Викладачі вищої школи й методисти В.Захарченко, В.Луговий, Ю.Рашкевич, Ж.Таланова розробили відповідні рекомендації [3; 12].

Загальний огляд стану викладання правознавчих курсів і сприйняття правознавства українським суспільством з'ясовує В. Бесчастний [1]. Дослідниця Я. Бикова вивчає основні напрямки етнологічних пошуків правознавчих дисциплін [2]. Основні напрямки становлення й розвитку методології сучасного правознавства висвітлює М. Кельман [6]. У статті І. Ковчини порушуються важливі проблеми, пов'язані з теоретико-методологічними засадами формування правових умінь у майбутнього соціального педагога [7]. У розвідці В. Машіки розкриваються методичні питання інноваційних технологій при вивченні правознавства в загальноосвітньому навчальному закладі [11]. Автори підручників із правознавства Л. Рябовол і Т. Філіпенко досліджують етапи становлення правової освіти в незалежній Україні й надаються методичні рекомендації до викладання галузі конституційного права відповідно [13-14].

Вкажемо, що в становленні правового життя громадянина важливе місце займає насамперед правові освіта й виховання: поваги до Конституції, законів України, національної символіки. Правове виховання дітей і молоді

мають важливе державне значення, адже кожен четвертий злочин в Україні здійснюється неповнолітніми. Тому вважаю порушену проблему актуальною, оскільки спробую висвітлити проблеми та перспективи розвитку українського суспільства через призму правового виховання в загальноосвітніх закладах.

Шляхом правової освіти й виховання формуються правові компетентності молодшої особи.

Мета діяльності викладача правознавчих курсів – формування правових компетентностей студентів у ході навчально-виховного процесу й поза навчальний час. Правова (юридична) компетентність школярів формується в ході навчально-виховного процесу та набуття ними соціального досвіду за межами загальноосвітнього закладу й стосується основних галузей права та ґрунтується на навичках застосування в різних сферах діяльності.

2) Підвидами правових компетенцій сьогодні розрізняють такі:

а) Аксіологічно-правова формується через висловлювання, ставлення, повідомлення власної позиції щодо функції права у суспільстві, правомірної та неправомірної поведінки, юридичної відповідальності за правопорушення, визначення чеснот громадянина правової демократичної держави.

б) Логічно-правова – через визначення окремих ознак правових понять, формулювання їхніх визначень, виділення основних складових правових явищ та фактів, побудову структурно-логічних схем.

в) Юридично-мовленнєва – через характеристику правових явищ (правомірної та неправомірної поведінки), обговорення їх у колективі та повідомлення власної позиції, обґрунтування її, інсценівки правових ситуацій.

г) Інформаційно-правова – уміння працювати з джерелами юридичної інформації, аналізувати нормативно-правові акти, користуватись довідковою літературою, Інтернетом для самостійного пошуку інформації [6, с.19].

Розглянемо, чи є такі види компетенцій, які формуються сьогодні педагогами в Україні, поширені сьогодні в Україні, в європейських рекомендаціях.

Відповідно до Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя компетентність (Competence) – це здатність використовувати знання, навички та особисті, соціальні та/або методологічні здатності в роботі або навчанні, а також у професійному та особистісному розвитку [3, с.69]. Набуття компетентностей є метою усіх освітніх програм. Розрізняють предметні компетентності (які є специфічними для галузі знань), є загальні (спільні для будь-якої програми).

Ю.М.Рашкевич вказує, що компетентності є динамічним поєднанням знань, розуміння, навичок, умінь та здатностей. Компетентності формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. Відмінність між результатами навчання та компетентностями полягає в тому, що перші формулюються викладачами на рівні освітньої програми, а також на рівні окремої дисципліни, а компетентності набуваються особами, що навчаються. Він деталізує, що до спеціальних (subject related) відносяться компетентності, які:

- є специфічними для даної предметної області (галузі/напрямку/дисципліни);
- безпосередньо пов'язані із спеціальними знаннями у предметній області;
- визначають профіль програми, тобто роблять її індивідуальною, істотно відмінною від інших програм.

Загальні (generic) компетентності – знання, розуміння, навички та здатності, якими студент оволодіває у рамках виконання певної програми навчання, але які мають універсальний характер [11].

Національний експерт Ю.М.Рашкевич зорієнтовує, що перелік компетентностей містить проект TUNING. Проект TUNING служить основою для розробки контрольних опорних точок (точок прив'язки) на рівні предметної області, що повинно забезпечити порівняльність, сумісність та прозорість навчальних програм. Опорні точки формулюються в термінах кінцевих результатів навчання та компетентностей.

Передбачаються 3 групи компетентностей:

- інструментальні компетентності: когнітивні (пізнавальні) здатності, технологічні здатності та лінгвістичні здатності;
- міжособистісні компетентності (індивідуальні здатності типу соціальних навичок (соціальна взаємодія та співпраця);
- системні компетентності (уміння та навички, що стосуються систем вцілому (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань; потрібні попередньо надбані інструментальні й міжособистісні компетентності).

Знаходимо також їхній вичерпний перелік:

Інструментальні компетентності:

- здатність до аналізу й синтезу;
- здатність до організації і планування;
- базові загальні знання;
- засвоєння основ базових знань з професії;
- усне і письмове спілкування рідною мовою;
- значення другої мови;
- елементарні комп'ютерні навички;
- навички управління інформацією;
- розв'язання проблем;
- прийняття рішень.

Міжособистісні компетентності:

- здатність до критики (самокритики);
- взаємодія (робота в команді);
- міжособистісні навички та вміння;
- здатність працювати в міждисциплінарній команді;
- здатність спілкуватися з експертами з інших галузей;
- позитивне ставлення до несхожості культур;
- здатність працювати в міжнародному середовищі;
- етичні зобов'язання.

Системні компетентності:

- здатність застосовувати знання на практиці;
- дослідницькі навички і вміння;
- здатність до навчання;
- здатність пристосовуватися до нових ситуацій;
- здатність породжувати нові ідеї (креативність);
- лідерські якості;
- розуміння культури та звичаїв різних країн;
- здатність працювати самостійно;
- планування та управління проектами;
- ініціативність та дух підприємництва;

- турбота про якість;
- бажання досягти успіху [11].

Як бачимо, передбачені цією європейською програмою компетенції, носять більш загальний характер, однак вони тісно переплітаються з правовими. Наприклад, здатність до аналізу й синтезу, управління інформацією, вміння використовувати набуті знання необхідні майбутнім учителям і в руслі здобуття правової освіти. А толерантність як правову рису ми формуємо через такі пропонувані проектом компетентності як позитивне ставлення до несхожості культур, розуміння культури та звичаїв країн.

Правова освіта сьогодні становить собою структурний компонент освіти в Україні, процес набуття правових знань, навичок та вмінь, формування поваги до права, закону, прав та свобод людини, відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки тощо. Правова освіта є обов'язковим елементом навчально-виховного процесу в усіх дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів. Дане положення закріплене в низці нормативно-правових актів, які регулюють питання правового виховання в ЗНЗ. До таких актів відносимо:

- 1) Конституцію України
- 2) освітнє законодавство вищої юридичної сили (Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту»);
- 3) підзаконні акти: державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»); державні стандарти, Концепцію Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.; Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді;

Особливу увагу звертаємо на новий документ, норми якого регулюють порядок здійснення правового виховання. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді затверджена наказом Міністерства освіти і науки України 16 червня 2015 року. Її норми передбачають, що серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (patria) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

Важливо відзначити, що пріоритети правового виховання полягають у повазі до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); участі у громадсько-політичному житті країни; повазі до прав людини; верховенстві права; толерантному ставленні до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівності всіх перед законом; готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України [8-9].

Результатом правового виховання повинна стати правова культура суспільства, що становить собою стабільну відповідність способу і результату поведінки всіх і кожного правовим нормам, принципам, цінностям, відображає рівень розвитку правосвідомості кожної особистості і вміщує в собі не тільки знання про закон і правопорядок, але й безпосередні дії людини (прояв

законослухняності, поваги до права, закону) в різних, навіть виняткових життєвих ситуаціях, передбачає уміння і готовність особистості вирішувати свої життєві проблеми, жити з людьми і серед людей, орієнтуючись на норми права і не виходячи за межі закону. Лише досягнувши високого розвитку правової культури ми зможемо отримати правову (юридичну) компетентність студентів, яка є базовим компонентом такого важливого, національного почуття як патріотизм [8].

Правова освіта й правове виховання мають різні форми їхньої реалізації. У загальноосвітній школі це можуть бути: правовий всеобуч; тиждень права; олімпіади; конкурс-вікторина на звання «Кращий знавець права»; тематичні зустрічі з працівниками правоохоронних органів; конкурси малюнків на правову тематику; турнір юних правознавців. У вищій школі їх варіативність значно розширюється.

Варто враховувати й досвід інших держав в руслі правового й патріотичного виховання, наприклад, у США та Японії уроки починають з підняття національного прапора та гімну, у Польщі ще читають молитву.

За висловом Гельвеція, «Мета виховання полягає в тому, щоб розкрити серце дитини для гуманності, а розум – для правди, щоб виховувати патріотів, у свідомості яких ідея особистого добра тісно пов'язана з ідеєю добра для всіх людей». Правове виховання є початковим етапом низки процесів які так необхідні сучасній Україні. Становлення правової свідомості – один із основних напрямів формування громадянина. У сім'ї та в навчальному закладі молода людина повинна не тільки навчитися поважати закони, відстоювати свої права та свободи, а й поважати чужі, толерантно ставитись до чужих поглядів, шанувати права інших на самовираження, власні культурні цінності, вибір конфесій, участь у політичному житті тощо. Все це надзвичайно важлива сфера виховання, передусім з точки зору потреб державотворення.

Отже, правова освіта та правове виховання молоді повинні перебувати в центрі уваги перш за все держави та суспільства. Нормативна і правова бази повинні сьогодні вдосконалюватись відповідно до вимог реального життя.

Список використаної літератури:

1. *Бесчастний В.* Українське правознавство в контексті кризового стану суспільства [Текст] / Віктор Бесчастний, Геннадій Гребеньков // Віче. – 2009. – № 22. – С. 2-3.
2. *Бикова Я. А.* Етнологічний вимір у правознавстві [Текст] / Я. А. Бикова // Держава і право : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2013. – Вип. 61. Юридичні і політичні науки. – С. 520-526.
3. *Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система : довідник користувача / пер з англ. : за ред. д-ра техн. наук, проф. Ю. М. Рашкевича та д-ра пед. наук, доц. Ж. В. Таланової. - 0 2-ге вид. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 106.*
4. *Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lpehea.in.ua/ievropeyska-ta-nacionalna-ramka-kvalifikacij-nrk-vishchoyi-osviti-vo/1ramka-kvalifikacij-ievro>.*
5. *Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.*
6. *Кельман М.* Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку [Текст] / М. Кельман // Психологія і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 33-46.

7. Ковчина І. Теоретико-методологічні засади формування правових умінь у майбутнього соціального педагога [Текст] / І. Ковчина // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 4. – С. 147-157.

8. Конституція України від 28 червня 1996 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>.

9. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 16. 06. 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne-vixovannya/>.

10. Машика В. Т. Щодо методичних особливостей викладання правознавства [Текст] / В. Т. Машика // Історія та правознавство. – 2016. – № 6. – С. 7-10.

11. Рашкевич Ю.М. Компетентнісний підхід у побудові освітніх програм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/Downloads/Competence_Approach_Rashkevych_Nov.2014.pdf.

12. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / Авт.: В.М.Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / За ред.. В.Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.

13. Рябовол Л. Т. 3 історії організації правової освіти в незалежній Україні [Текст] / Л. Т. Рябовол // Історія та правознавство. – 2013. – № 1. – С. 3-4.

14. Філіпенко Т. Конституційне право. Методичні рекомендації до вивчення теми. Правознавство. 10-й клас [Текст] / Т. Філіпенко // Історія України. – 2014. – груд. (№ 24). – вкладка.

Іван Кравченко

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ

За останні 20 років процес трансформації системи вищої освіти в Україні набув перманентного, проте, певною мірою безсистемного характеру. Однією з основних проблем реформування української системи вищої освіти є визначення форм і меж автономії ВНЗ задля ефективного їх функціонування, а також підтримання балансу між ступенем автономії та державним регулюванням навчального процесу з метою адекватного задоволення соціальних очікувань, зокрема поєднання ідеології вільного ринку з дотриманням принципів соціальної справедливості.

Якщо функції управління вищими навчальними закладами зосереджено в державних установах, то відбувається жорстка уніфікація підготовки фахівців, що звужує їхні професійні горизонти, зменшує гнучкість реагування системи освіти на запити ринку праці тощо. У разі передачі управлінських функцій академічним структурам виникає загроза ізоляції університетів від суспільства. Міжнародні та європейські документи пропонують вирішувати цю дилему шляхом посилення суспільного контролю за якістю освіти, оптимізації й певної децентралізації управління вищою освітою. «Вищим навчальним закладам має бути надана автономія в їхніх внутрішніх справах, однак така автономія має супроводжуватися чіткою і прозорою підзвітністю урядові, парламентам, студентам і суспільству в цілому»[2, с. 13]. «Потужну